

DAGENS NYHETER

KONST | RECENSION

Konst som speglar mänsklighetens livsavgörande kamp

Publicerad 2024-01-13

Anna Odell, "Under de senaste veckorna tilltagande vanföreställningar och avskärning", C-print. Foto: Anna Odell / Cecilia Hillström Gallery

Konstsäsongen har startat på Stockholms gallerier. Birgitta Rubin ser en rad starka utställningar som cirklar kring människans existentiella villkor och förbundenhet med naturen. Ett nytt videoverk av Anna Odell är rena sprängstoffet.

Anna Odell, "Rekonstruktion. Psyket"

Cecilia Hillström gallery, t o m 17/2

"Siri Derkert"

Andréhn-Schiptjenko, t o m 17/2

Assa Kauppi "We are all here for the funeral"

GSA gallery t om 17/2

Jeff Olsson "Åhnej"

Galleri Magnus Karlsson, t o m 27/1

Ellen Ekh "Just efter regnet"

Berg gallery, t o m 17/2

Anna Odell väckte enorm uppståndelse med sitt examensarbete på Konstfack ”Okänd kvinna 2009-349701”, där hon iscensatte sina erfarenheter av en psykos och konfronterade psykvården med dess tvivelaktiga tvångsmetoder. Sedan dess har hon gjort de hyllade långfilmerna ”Återträffen” 2013 och ”X & Y” 2018, för att nu återvända till konstscenen.

Detta med ett minst lika starkt och självutlämnande verk om psykiatrin som debuten för 15 år sedan, fast mer sökande och mindre konfrontativt. Ändå sitter jag på helspänn i 65 minuter, rakt igenom videoverket ”Rekonstruktion. Psyket” på Cecilia Hillström gallery. Där försöker Anna Odell gå till botten med vad som hände när hon som 21-åring tvångsvårdades med symptom på schizofreni och en manlig vårdare, kallad Rikard, gjorde henne med barn – vilket mörkas i journalen. De utförliga journalanteckningarna krymper och en enda mening förklarar att patienten är trött på grund av graviditet.

Stillbild ur Anna Odells videoverk ”Rekonstruktion – Psyket” på Cecilia Hillström gallery. Foto: Anna Odell / Cecilia Hillström Gallery

Här framkommer så många skandalösa överträdelser, sanslösa åsikter och pinsamma bortförklaringar att man vrider sig i plågor.

Den första delen av det tvåkanaliga videoverket är ett rundabordssamtal. Där diskuterar en personalgrupp inom den psykiatriska slutenvården ett bekymmersamt fall – som visar sig vara Odells historia. Men i denna iscensatta dialog uttalas det som aldrig skrevs i journalen; kritiken mot vad som är ett straffbart övergrepp mot en ung kvinna i beroendeställning, vilket varken rapporterades eller polisanmälades.

Odells manus får mig faktiskt att skratta vid ett tillfälle, när en i den fiktiva personalgruppen beskriver en spä, jättesjuk ung kvinna som gömmer ansiktet bakom sitt långa hår eller drar ett täcke över huvudet; ”och Rikard tänker det här är en tjej för mig”!

Stillbild ur Anna Odells videoverk ”Rekonstruktion – Psyket” på Cecilia Hillström gallery. Foto: Anna Odell/Cecilia Hillström Gallery

Fortsättningen bygger på Odells telefonsamtal med dem som i verkligheten var vårdansvariga. Hon vill få svar på sina frågor – både om det hon minns klart och det som är oklart. Under de psykologiskt avslöjande samtalen vilar kameran på Odells ansikte, med subtila skiftningar i mimiken. Närbilderna glider mellan de två skärmarna och ackompanjeras av symboliska åkningar genom en sjukhuskorridor omväxlande med en kulvert.

De intervjuade har svårt att minnas eller kan inte svara på varför ingen agerade, även om man 30 år senare beklagar att ingen skyddade henne. Trots att det var ”typ skandal” och ”absolut no no”. Värst är ändå att mentalvårdaren ”Rikard” beskriver sig som en Jesusfigur. Han uppoffrade sig, trots risken för återverkningar, eftersom bältesläggning och tunga droger var ”fel” metod för honom.

Mest häpnadsväckande är ändå att Anna Odell komplicerar deras tabubelagda historia med att det å ena sidan var något ”förbjudet, å andra sidan räddade mig”. Hon beskriver sitt unga jag som helt utan självförtroende, att den korta relationen och barnet hjälpte henne tillbaka till ett normalt liv. Här finns flera oväntade vändningar – inget är svart-vitt.

Anna Odell har en fantastisk förmåga att borra på djupet i etiska och existentiella frågor, om maktstrukturer och personligt, politiskt och samhälleligt ansvar. Hennes nya videoverk är skickligt genomfört, modigt och djupt upprörande. Rena sprängstoffet. Men här finns även glimtar av värme, humor och försoning.

Att det är ett terapeutiskt arbete förstärks av en anslutande fotoserie, där konstnärer brottas med en lealös docka i egen storlek. Greppet är mindre originellt men scenerna med titlar hämtade ur journalen åskådliggör effektivt ett klivet jag; avskärmat, identitetslöst, sårbart. Under min gallerirond i Stockholm slår det mig att många konstnärer i dag är upptagna av att skildra människans predikament – en utsatthet och ett beroende av samhörighet med nära och kära men också naturen. Sannolikt en effekt av det laddade världsläget, med krig, klimatkris och ekonomisk oro.

Anna Odell, "Hon förmedlar att det ej skulle vara en lösning att dö kroppsligen", C-print. Foto: Anna Odell / Cecilia Hillström Gallery

Siri Derkert, "Självporträtt", 1906-08. Foto: Paulina Simon. Courtesy the artist and Andréhn-Schiptjenko, Stockholm, Paris

För den som behöver en uppbygglig upplevelse av en historisk konstnär med civilkurage och uttrycks kraft ska bege sig till galleri Andréhn-Schiptjenko. Där visas närmare 50 verk av Siri Derkert (1888-1973), från kvarlåtenskapen som barnbarnen förvaltar. Det är ett väldigt fint urval, mest teckningar och illustrationer men också några små bronskulpturer, ristningar i betong och metall, liksom ett tiotal målningar på duk och papper.

Här kan man följa hennes experimenterande med ett flertal modernistiska stilar och tekniker. Sex självporträtt från olika decennier speglar utvecklingen, varav det äldsta från 1906-08. Där tittar Derkert oss stint i ögonen, redan i unga år en stridbar kvinna uppenbart ointresserad av att behaga. Hon ägnade sitt liv åt att kämpa för jämlikhet och fred, liksom mot miljöförstöring – lika högaktuella ödesfrågor i dag.

På utställningen finns även en rad porträtt av likasinnade väninnor i främst Fogelstadgruppen, förstudier till monumentalverket på Östermalms t-banestation, ett stenkast från galleriet.

Siri Derkert, "Sara i fönstret", 1924. Foto: Paulina Simon

Allra finast är två 20-talsmålningar med barn. Den ena en blåskimrande skärgårdsvy med sonen Carlo och hans kusin på solvarma badklippor. Den andra med dottern "Sara i fönstret", innerligt skildrad med händerna kupade kring något värdefullt för barnet.

En liknande scen återkommer på GSA gallery, i Assa Kauppi fontänskulptur "Reminiscence".

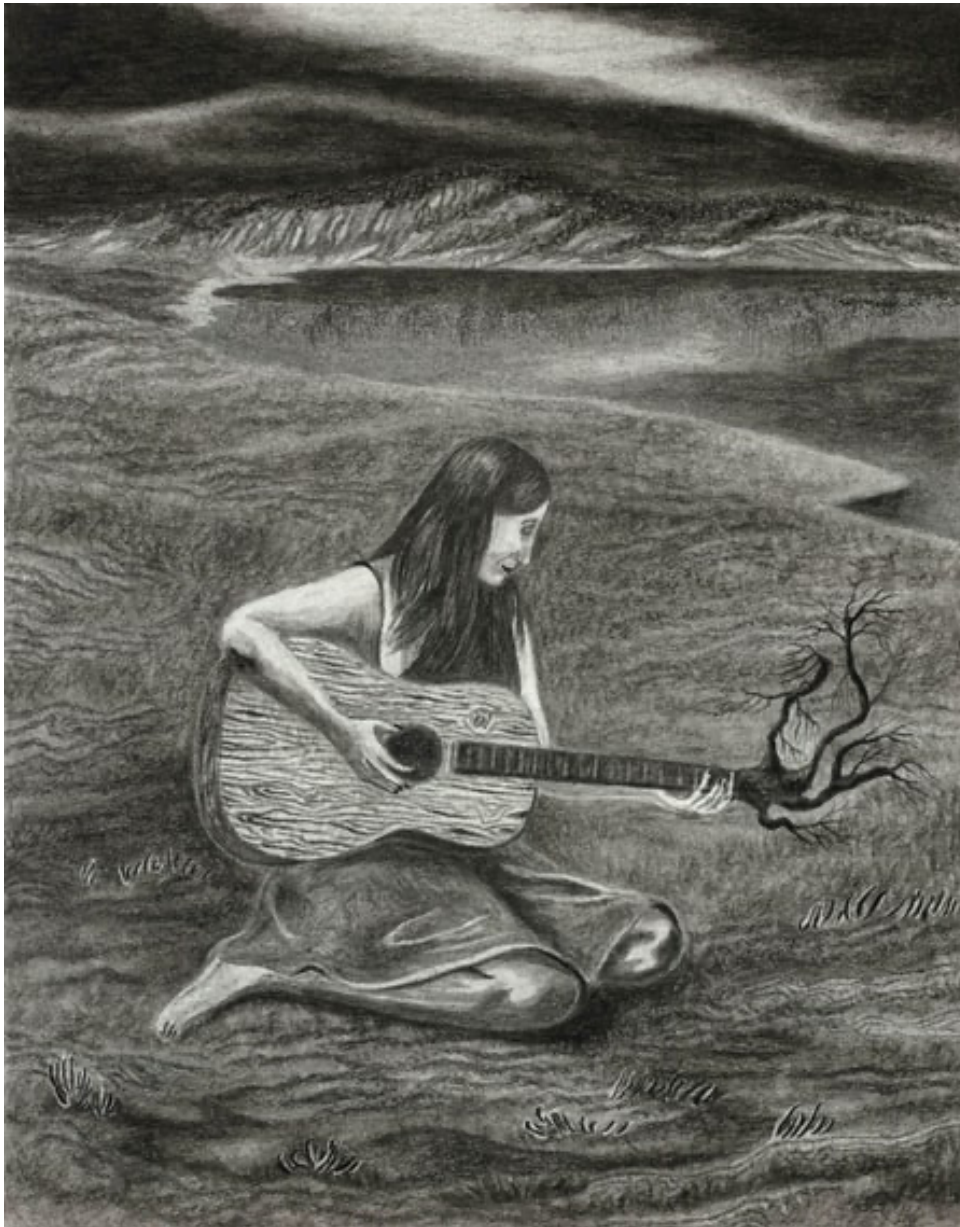
Där sitter en tösabit på huk i gummistövlar, med händerna kupade ovanför en liten damm. Vattnet rinner genom hennes fingrar men ett grodyngel stannar kvar. En ömsint gestaltning av ett barns förundran inför naturens element och enligt utställningstexten ett ljus barndomsminne. Detta är samtidigt en berättelse om en förlorad värld – grodyngel och småpaddor ser hon aldrig nuförtiden.

Assa Kauppi, "Reminiscence 1/6", på GSA gallery Foto: Galleri Andersson/Sandstrom

"We are all here for the funeral" heter utställningen och framför det realistiska flickebarnen står en serie mindre fantasifigurer på parad. De människolika, statuariska gestalterna bär sorgklädsel och representerar olika utrotningshotade arter. "Tiger girl" har tigertassar, "Bee girl" antenner, "Giraff boy" tappformiga horn. Assa Kauppi uttrycker poetiskt en oro över de allvarliga hoten mot biologisk mångfald, men också en förbundenhet med naturen.

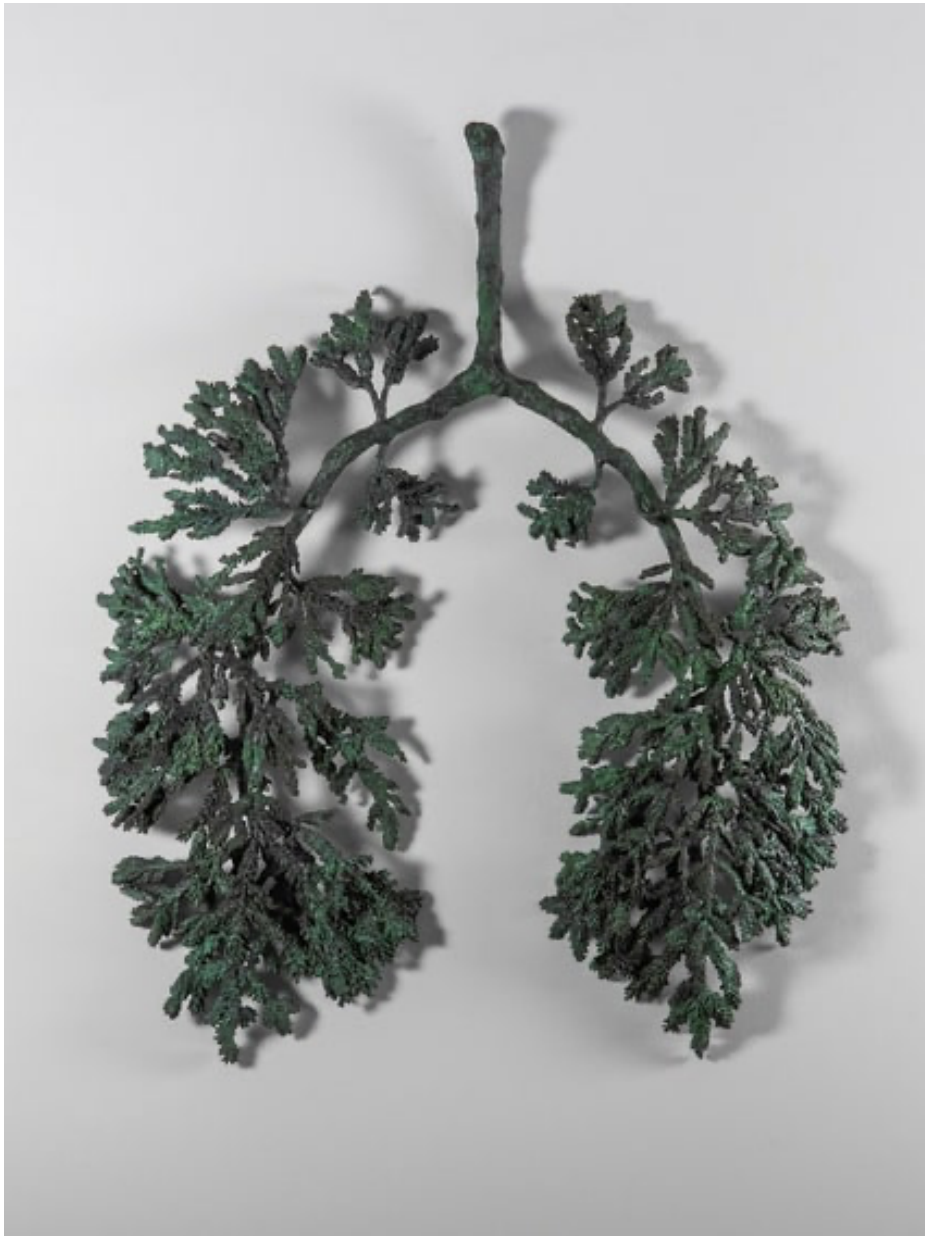
Även Jeff Olsson på Galleri Magnus Karlsson manar fram människor närmast sammanvuxna med naturen. I utställningen "Åhnej" finns flera bilder där mans- och kvinnogestalter flyter samman med det omgivande landskapet, där växtligheten tycks spira och avsätta spår även i deras kroppar.

Jeff Olsson, "Sång för anarkismen", kol och torrpastell, 2023. Foto: Nora Bencivenni

Olsson är en ytterst driven tecknare som genomgående arbetar med kol, grafitpulver och torrpastell, en teknik som automatiskt gör hans bildvärld mörk. "Vila i frid" står det på en gravsten tillägnad dagsljuset. Några motiv är mytologiska, en surrealistisk ton återkommer och i "Sång för anarkismen" tycks den musicerande kvinnan bli ett med naturen, samtidigt som grenar växer ut från hennes gitarr.

I flera av Jeff Olssons bilder syns sjöar och skogar vara i fara – men det finns också vaktande rovfåglar och kattdjur. Ekon från Carl Fredrik Hills teckningar anas på sina ställen och än tydligare en modern civilisationskritik. Människan är på väg att förgöra sitt livsrum men naturen kan slå tillbaka.

Ellen Ehk, "Breathe II", brons, 2023. Foto: Berg gallery

I Ellen Ekhs utställning "Just efter regnet" på Berg Gallery är gränsen mellan människa och natur utsuddad i det talande ingångsverket "Breathe II", en "trädlunga" i brons. Hennes formspråk är genomgående organiskt, med svampar, mossor, lavar och träd som växer fram i material som glas, stengods, porslin. I "Our mother the mountain" strävar svampar upp ur ett stycke porfyr.

Rumsinstallationen blir i sig ett stycke natur som vi besökare genomkorsar och blir en del av. I det centrala verket, "For Alice" ingår dessutom en 700 kilo tung och mäktig almstam, varur glassvampar tränger fram. Titeln hänvisar till den surrealistiska sagan "Alice i underlandet" och svamparna kan uppfattas som antropomorfa, att naturen antar människolika former. Här sluts cirkeln.

Text Birgitta Rubin